

GYURGYIK LÁSZLÓ

Katolikus magyarok Szlovákiában

A katolikus egyház helyzete Szlovákia magyarlakta területein

Amikor a szlovákiai magyar katolikus egyházzal hallunk vagy olvasunk, egy lényeges problémával kell szembesülnünk: szlovákiai magyar katolikus egyházzal sem különböző szaktudományok, sem a mindennapi gyakorlat, tapasztalat alapján nem beszélhetünk. Nem létezik ugyanis olyan önálló szervezeti, intézményi struktúra, amely a katolikus magyarságot tömörítené, s annak fejlődését, kibontakozását meghatározná.

Helyzetünk jobb áttekintése végett lássunk kiindulásul néhány szám adatot: Szlovákia hat római katolikus egyházmegyéje közül a nagyszombati egyházmegye területéhez tartozik az itt élő magyarság 2/3-a. A további két egyházmegye, a rozsnyói és a kassai területén a magyarság 1/3-a él. A nyitrai egyházmegyéhez néhány magyar, illetve vegyes lakosságú község tartozik, Zboralja egy része.

Nem állnak rendelkezésünkre a mai állapotokat tükröző adatok az egyes egyházmegyék magyar, illetve vegyes plébániáiról, de az 1978-as egyházi szemlézés és az 1980-as népszámlálás adatainak egybevetése így is viszonylag pontos információt nyújt.

Táblázatunk a négy, megyényi lakosságú római katolikus egyházmegye plébániáinak megoszlását tartalmazza:

Egyházmegye	Plébániák		
	száma összesen	Vegyes száma	lakosúak %-ban
1. Nagyszombati	439	155	35,3
2. Nyitrai	139	6	4,3
3. Rózsnyói	87	49*	56
4. Kassai	170	25	14,7
Összesen	835	235*	28,1

* A rozsnyói egyházmegye valós adatai kis mértékben - öt község nagyságrendjéig - eltérhetnek a táblázatban szereplő adatoktól, a településszerkezet töredezettsége (aprófalvak túlsúlya) és a felekezeti megosztásból adódó pontatlanságok következtében.

Az elmúlt évtizedek vallásüldözése nemcsak a papságon, hanem a világi hívőkön is nyomot hagyott. A templomba járók döntő többségét kitevő idősebb generáció mellett jelentős volt még a kisiskolások hitoktatásban részesülő rétegének száma. A fiatalok és a középgeneráció gyakorlatilag hiányzott a templomokból. Lényeges eltérések tapasztalhatók az egyes települések és vidékek között a vasárnapi istentiszteleteket látogatók aránya szempontjából. Az Ipoly menti községek lakosságának több mint fele, a gömöri falvakban viszont csupán néhány százaléka látogatta rendszeresen a vasárnapi szentmiséket. A magyar területeken az istentiszteleteket látogatók aránya átlag 1520% körül mozoghat. Ma bizonyos elmozdulást tapasztalhatunk ezen a téren, hisz több fiatal és középkorú jár templomainkba, de az elmúlt évtizedek következményeit nem lesz könnyű felszámolni. Mindenesetre óvatosságra ad okot, hogy értelmiségiek egy rétege kezdi nyíltan megvallani hitét, de a keresztény értelmiségi réteg így is csak nagyon lassan formálódik.

Ma, amikor egy kis létszámú papság látja el lelkipásztori gondozásunkat, a hívek és a papok együttműködésének új alapokra helyezése a legfontosabb feladat.

Az egyházak helyzete jogilag és gazdaságilag is átalakulóban van. Vontatottan ugyan, de elkezdődött az egyháztól elkobzott épületek visszaszolgáltatása, kialakulóban van az egyházak anyagi támogatásának új rendszere. Míg a korábbi időszakban a járási, illetve kerületi nemzeti bizottságok hivatalnokai voltak az illetékesek az egyházközségeket

közvetlenül érintő gazdasági ügyekben, ma egyházi központok számára utalják át a törvényhozás által megszavazott anyagi támogatást. Így az egyes egyházak maguk döntenek a rendelkezésükre álló pénzüsszegek elosztásáról.

Az egyházakkal kapcsolatos észrevételeket illetően nem elhanyagolható tény, hogy az egyházi vezetők - elsősorban Szlovákiában késlekednek az egyházi tekintélyükből fakadó kiállásukkal a hívők számára erkölcsi útmutatást nyújtani az egyes valóban problematikus, visszás közéleti, politikai események kapcsán. Erre utalt František Mikloško a SZNT elnöke is (Katolícký týdeník, 91/2.). A múlt év őszén mesterségesen előidézett nemzetiségi gyűlöletszítás ideje alatt szinte teljes mértékben hiányoztak az egyház erkölcsi tekintélyére épülő nyílt, egyenes állásfoglalások.

Ha végigtekintünk e vázlat szempontjai alapján az elmúlt hónapok eseményein, megállapíthatjuk, hogy kétségtelenül a legjelentősebb tény az, hogy egyházunk 1989 novembere óta állami korlátozás nélkül tevékenykedik. A kevésbé látványos változások az egyes egyházközösségekben zajlanak, az eddig hitüket nem gyakorló, közömbösek egy része újra felfedezi az egyházat. Egyes szerzetesrendek magyar közösségei - bencések, premonstreiek - újra kezdték működésüket. Alakulóban van a keresztény ifjúsági közösségek hálózata. Megalakult a *Glória*, a *Szlovákiai Magyar Katolikus Papok Társulata*, mely kiadója a második világháború óta az első magyar katolikus hetilapnak, a *Reménynek*, valamint egyéb vallásos irodalomnak. Létrejött a *Magyar Hitoktatási Központ* - a központ által rendezett tanfolyamon végzett katekéták több tucat plébánián kapcsolódnak be a hitoktatói munkába.

Keresztény jelenlétünk buktatói és távlatai közéletünkben

Néhány héttel a novemberi változások után - a különböző mozgalmak, kezdeményezések még csak csírájukban léteztek - felmerült a kérdés, mennyire lesz sikeres a több évtizeden át tartó kettős elnyomás után a több százezres szlovákiai magyar katolikusság önszerveződése, sikerül-e kialakítani, megfogalmazni és hozzáadni társadalmi fejlődésünkhöz mindazt, ami kereszténységünk és magyarságunk elválaszthatatlan összeforrottságából adódik. Mint a történelem folyamán oly gyakran, most is mélységes szakadék választotta el a kínálkozó lehetőségeket és megvalósításuk lendületét.

Az első és mindeddig legnagyobb kihívást, feladatot a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom megalakítása jelentette, mely alakulásától kezdve széles kisebbségi támogató bázisra számíthatott. Felmerült a kérdés, van-e olyan meghatározó csoportja, rétege a magyarságnak, mely e mozgalomnak élére állva programot, célokat képes megfogalmazni. Nem kevesen vallották, hogy valójában nincs számottevő keresztény értelmiségünk, s ez az állapot hosszabb-rövidebb ideig behatárolja mozgásterületünket.

Az eltelt időszak - legalábbis részben - igazolta az utóbbi feltevéseket, s választ adott a felvetett kérdésre. Mindezek kapcsán újabb kérdések merültek fel.

Mennyire élünk mi, keresztények az adott lehetőségekkel? Mennyiben nyerték vissza a keresztény értékek a polgárjogot kisebbségi közéletünkben? Jelen vagyunk-e (mi, keresztények) a kultúra, a politika, a gazdaság, a tudomány különböző területein?

Vegyük sorra az elmúlt évtizedeknek életterületet, létlehetőségeinket meghatározó áramlatait, a történelmi vízvonalakat. A háború végétől a negyvenes évek végéig a szlovákiai magyarság sorsa, léte, jövője volt megkérdőjelezve. Az ezt követő időszakban a benuktásból csak lassan felocsúdó magyarság az egész Közép- és Kelet-Európát sújtó ideológiai terrorttal került szembe, és különböző túlélési stratégiákat alakított ki. Sokan a kínálkozó lehetőséget megragadva - akár meggyőződésből, akár egyéb okok miatt - elfogadták az új földi paradicsomot ígérő ideológiát, mely kíméletlen harcot hirdetett a keresztény hit és világnézet minden formájával szemben. Egy másik-viszonylag szűk-csoport vállalta hitét és meggyőződését, ami gyakorlatilag kizárta bizonyos hivatások, életpályák

betöltésének lehetőségét és a társadalmi ranglétrán való feljebbjutást. A keresztény hit vállalása - az adott körülmények közepette - a közéleti tevékenység szinte minden formájával való szakítást, illetve az arról való lemondást jelentette. Egy harmadik, egyre növekvő csoport közömbössé vált mind a keresztény, mind az államvallás szinte valamennyi megnyilvánulásával szemben.

Az ötvenes évektől kezdve a pályaválasztás előtt álló fiatalok egy része bizonyos kritériumok szerint választott pályát. A hitüket élők jelentős hányada eleve elkerülte, illetve nem választotta a humán, értelmiségi pályát - pedagógus, jogász, újságíró stb. -, melyet politikai szempontból „megkülönböztetett figyelemben” részesített a letűnt rendszer. Ez alól részben kivételt jelentenek a hatvanas évek végén induló felsőoktatási évfolyamok.

Hosszú évtizedeken keresztül kisebbségi viszonyaink között a falusi és városi pedagógus társadalom - a legszámottevőbb értelmiségi réteg - képezte a magyar értelmiség gerincét, mely oktatói munkája mellett a népművelés, közösség-szervezés feladatának nem kis részét vállalta fel. A kisebbségünkért vállalt és végzett pedagógusi és közösség-szervező munka egyúttal az államideológiához való tényleges, illetve színlelt lojalitás eredményeként jött (jöhett) létre. Ez pedig egy többé-kevésbé kötelezően előírt egyházellenes - jobb esetben közömbös - magatartás vállalását jelentette. A vallásos meggyőződésüket, hitüket vállaló értelmiségiek aránya jóval kisebb volt, mint a szlovákiai magyarság egészén belüli hívők arányszáma. Ez is jobbára a műszaki, természettudományi pályán működők köréből alakult ki, akik a letűnt rendszer idején viszonylag nagyobb ideológiai függetlenséggel rendelkeztek, melynek felszámolását a pártállam sem erőltette különösképpen. Ők kedvezőbb helyzetben voltak akkor is, ha vallásos és társadalmi tevékenységük következtében - mely kisebbségi viszonyaink között sokszor összefonódott egymással - konfliktushelyzetbe kerültek a hatalommal. Meggyőződésük vállalása következményeként - esetükben - a létbizonytalanság, a szakmai mellékvágányra kerülés veszélye kisebb volt, mint a humán értelmiségiéknél.

Ez a kisszámú műszaki, természettudományi - társadalmi kérdésekben, közéleti tevékenységben tapasztalatlan - értelmiségi réteg az, mely mai viszonyaink között keresztény értelmiségünk jelentős részét képezi. Az elmúlt évtizedekben a közélet egy adott területén - a CSEMADOK helyi szervezeteiben - létezett bizonyos lehetősége annak, hogy a keresztények, legalábbis helyi szinten, aktívabb szerephez jussanak. Ez a lehetőség természetesen nem volt mindenütt egyformán adott. A tradicionálisan vallásos közegben, községekben más volt a helyzet, mint a missziós területnek számító vidékeken. Ezenkívül a járási központoktól távol eső községek sokszor nemcsak földrajzi, hanem szellemi értelemben is a látóhatáron kívül voltak.

Az 1990 novemberi változások ezzel együtt teljes mértékben készületlenül érték a magyar keresztény értelmiséget és a tömegeket. A szlovákiai magyar kisebbség körében leggyorsabban a liberális eszmerendszer jegyében zászlót bontó fiatal értelmiség fogalmazta meg programját, majd egy sokkal nagyobb tömegebázissal rendelkező - elsősorban a nemzetiségi létsors alapkérdéseire választ kereső mozgalom (melynek politikai behatárolódása mind a mai napig nincs tisztázva, a népi-nemzetitől a [reform] kommunista felfogásig a legkülönbözőbb színskálákat öleli fel) kezdte el politikai működését. Közben kezdett formálódni önnönmaga identitásának keresésébe belebonyolódva a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom.

Az elmúlt időszakban ez a mozgalom egyetlen feladatkör - a komáromi püspökség megteremtése - körül formálódott. Ez a kérdés azonban csak egyike a sok megoldatlan, súlyos feladatnak, melyek rendezését nem kerülgethetjük, nem halogathatjuk, s nem tehetjük bizonyos jövőbeni szerkezeti változások függvényévé. Elkerülhetetlenül szükséges olyan struktúrák létrehozása, melyek megfelelő feltételeket biztosítanak kisebbségünk szervezettebb lelkipásztori ellátására.

A fordulat óta eltelt idő alatt magyar keresztény értelmiségünk nem sok mindennel hívta fel magára a figyelmet. Ha kisebbségi sajtónkat olvassuk, csak elvétve találunk keresztényértékeket, gondolkodásmódot tükröző írásokat, keresztény szellemű publicisztikát. A kisebbségi életet jellemző kulturális, tudományos rendezvényeken, találkozókön, konferenciákon csaknem teljes mértékben hiányzik a témakörök keresztény szempontból történő megközelítése.

A keresztény önszerveződések, az alulról építkezés hiánya, nemléte több okra vezethető vissza.

A magyar keresztény értelmiség kialakulatlansága csak egyik forrása jelenlegi helyzetünknek. A második ok, melyre a vallásszociológusok különböző munkáikban ismételtelen rámutatnak, a katolikus hívők egy jellegzetes vonásából, az önálló kezdeményezőkézség hiányából következik, amely a nyugati társadalmak katolikusainál nagyrészt a múlté - nálunk, Közép- és Kelet-Európában még a tipikus jegyek közé tartozik. A korábbi évtizedek fejlődése ismeretében ez részben érthető is, hiszen a hívők sokkal nagyobb mértékben rá voltak utalva papjaik vezetésére, irányítására, mint egy demokratikus, szabad társadalomban. Ott, ahol nem volt szilárd erkölcsi mérce, sokszor a pap segített olyan kérdések megoldásában is, amelyeket másutt különböző világi szervezetek, csoportosulások vállaltak. Így a keresztények tudatában sokszor összerosódtak a hit, a vallás, a közélet különböző kategóriái, és ma is sokan papjaiktól várnak indítást a közösségteremtés oly formáihoz, melyek nem egyházi jellegűek, s melyeket a világiak összefogásának kellene létrehozni. A harmadik ok, amely részben összefügg az első kettővel, a magyar kisebbség társadalmi és demográfiai rétegződéséből is adódik. A szlovákiai magyar kisebbség iskolai végzettsége a szlovákiai átlaghoz viszonyítva alacsonyabb, nagyobb hányada lakik falun, mint városban. Kor szerinti megoszlásban pedig az idősebb réteg szélesebb, mint a fiatalabb korosztály.

Mi a teendő?

Az első, s talán legnehezebb feladat, hogy végre megtanuljunk demokratikusan gondolkodni, élni, cselekedni, felelősséget vállalni, merni kimondani mindazt, amit kell. Meg kell változtatnunk a szemléletmódunkat, nem arra várni, hogy mit döntenek ott „felül” (a mozgalomban), vagy mikor kezd el szorgalmazni a plébános egy bizonyos ügyet, feladatot. Elsősorban „alsó”, közösségi, települési, községi, területi szinten kell az égető feladatokat vállalni, dönteni, határozni, megtalálni a megoldásokat.

Természetesen léteznek feladatok és problémák, melyeket csak közös összefogással lehet megoldani, s melyben több intézmény együttműködése szükséges. Ezen feladatok felmérése és fontossági sorrendbe állítása alapvető feladat. Itt csak néhány szempont erejéig vázolhatjuk a lehetséges irányokat.

Szükség lenne olyan egyházszerkezeti struktúrák kialakítására, amelyek megfelelő módon szolgálnák kisebbségünk lelkipásztori gondozását és a közösségépítési törekvések megvalósítását.

Magyar keresztény értelmiség képzése érdekében - nem számítva az egyház által szervezett hitoktatóképzést - eddig gyakorlatilag semmi sem történt. Képzésük, elsősorban katolikus gimnázium nélkül, szinte elképzelhetetlen. Feltételezhető, hogy egy szlovákiai magyar katolikus gimnázium beindítása valószínűleg jó néhány évet várhat magára. Sokkal gyorsabban megvalósulhatna, és kisebb nehézségekbe ütközne egy katolikus kollégium megnyitása, mely - igaz, csak részben - képes lenne pótolni a hiányzó gimnáziumot.

A keresztények társadalomban betöltött feladatainak teljesítése érdekében továbbképző tanfolyamok indítása oldaná meg a keresztény szakemberek - „szociális munkások”, keresztény oktatók, nevelők, vállalkozók, illetve politikusok - képzését.

A megfelelő struktúrák, intézmények, szervezetek kialakítása továbbra is sürgős feladatot jelent. Hiányzik a magyar keresztény fiatalok szervezete, a világi keresztény sajtó, a keresztény értelmiségiek mozgalma. Nem elhanyagolható az olyan vállalkozások elősegítése, melyek keresztény jellege nem a vállalkozás tárgyában mutatkozik meg elsősorban, sokkal lényegesebb, hogy a vállalkozói magatartást keresztény értékek határozzák meg.

A sort folytathatnánk egyéb feladatok vázolásával, melyek megvalósítása végső sorban az igények, szükségletek és lehetőségek együtthatójaként kell, hogy jelentkezzenek. Mindezen kezdeményezések csak annyiban lehetnek tartós értékek hordozói, amennyiben keresztény hitből és meggyőződésből fakadnak, és bennük a másokért vállalt felelősségtudat a vezérlő elv s az a meggyőződés, hogy a kisebbségi közélet és társadalom alakításában nekünk, magyar katolikusoknak egyenrangú partnerként, társként, magyar katolikus identitással kell részt vennünk, mert így van ránk szükség.

GYURGYIK, LÁSZLÓ

Roman Catholic Hungarians in Slovakia

Despite the scarcity of relevant data and the lack of the related church sociological researches, the author attempts to describe the situation of the Roman Catholic Church in the Hungarian-inhabited regions of Slovakia. Not ignoring the existing difficulties, though, the author underlines that since November 1989, the Church has been able to administer its services and perform its functions without any state control or restriction. The second part of the study deals with the interactions between the value system and the public life of national minorities, and takes stock of the most important tasks to be carried through.